

Konzultatív Bizottság (Consultative Committee)

Tanácsadó szerv, amelyet a Végrehajtó Testület tagjai, valamint a Szekciók, Bizottságok és nemzeti tagok elnökei és titkárai alkotnak.

Szekciók és al-szekciók (Sections, Sub-sections)

Például: közművelődési, nemzeti, egyetemi stb. könyvtárak szerinti szekciók.

Bizottságok (Committees)

Speciális szakmai kérdésekkel (pl. katalogizálás, kölcsönzés, bibliográfia, gépesítés) foglalkozó szervek.

Munkacsoportok (Working Groups)

Szélesebb problématerületek, pl. a fejlődő országok, a kutatás és fejlesztés kérdéseivel foglalkozó szervek.

Néhány az IFLA jelentős *tevékenységei* közül:

Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési Egyezmény (1954);

Nemzetközi Katalogizálási Konferencia (1961);

„A Világ Könyvtárai” elnevezésű hosszútávú program (1963);

szoros együttműködés a FID-dal (FID/IFLA Bizottság).

Kiadványai közül a következők a legjelentősebbek:

IFLA Annual, IFLA Journal.

A legfontosabb könyvtári és dokumentációs nemzetközi szervezetek jegyzékét (megalakulásuk időrendjében, 1972-vel zárva) az *1. melléklet* tartalmazza.

1. melléklet

A legfontosabb nemzetközi szervezetek

- 1895 International Federation for Documentation (FID)
- 1927 International Federation of Library Associations (IFLA)
- 1927 International Society for Performing Arts, Libraries, and Museums
- 1938 International Bureau of Fiscal Documentation
- 1939 International Federation of Film Archives
- 1942 Council of National Library Associations (CNLA)
- 1948 International Council on Archives (ICA)
- 1949 International Youth Libraries
- 1950 International Council of Theological Library Associations
- 1950 International Committee for Social Science Documentation
- 1952 International Association for Mass Communication Research
- 1953 International Board on Books for Young People
- 1955 International Association of Agricultural Librarians and Documentalists (IAALD)
- 1955 International Association of Technological University Libraries
- 1957 Documentation, Libraries, and Archives in Africa
- 1957 International Association of Music Libraries (IAML)
- 1958 International Association of Law Libraries (IALL)
- 1960 International Association for the Development of Libraries in Africa

- 1960 International Translations Centre
- 1960 International Audio-visual Centre
- 1961 International Centre for African Economic and Social Documentation
- 1961 International Council of Theological Library Associations
- 1961 International Scientific Film Library
- 1962 International Association of Documentalists and Information Officers (IAD)
- 1962 International Cooperation in Information Retrieval Related to Patent Examination Problems (ICIREPAT)
- 1963 International Association of Sound Archives
- 1963 Centre International de Documentation Concernant les Expressions
- 1963 International Association of Bibliophiles
- 1964 International Association of International Libraries
- 1964 International Library Information Center
- 1965 International Institute for Children's Literature and Reading Research
- 1967 International Association of Orientalist Libraries
- 1968 International Association of Metropolitan City Libraries (INTAMEL)
- 1969 International Council for Reprography
- 1969 International Association of Research Libraries
- 1971 European Association of Research Libraries
- 1971 Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER)
- 1972 Commonwealth Library Association (COMLA)
- 1972 Middleeast Library Association

/KUMAR, P. S. G.: Centenary of international librarianship = Herald of Library Science, 17. köt. 2-3. sz. 1978. p. 117-122./

(Novák István)

Néhány gondolat a könyvtári tájékoztató és felvilágosító tevékenységről

(Terminológiai vizsgálat)

A tájékoztatást, a könyvtáraknak ezt a hagyományos funkciók mellett ellátandó fontos feladatát a társadalmi szükségletek hozták létre. Értelmezése azonban az egyes könyvtárakban igen eltérő, aminek az oka, hogy a különböző típusú könyvtárak különböző információs igényekkel állnak szemben, és ennek következtében *különböző módszereket és gyakorlatokat dolgoztak ki az igények kielégítésére.* Mivel ennek az oktatási és kulturpolitikai szempontból egyaránt jelentős feladatnak elméleti alapjai sem kielégítőek, feltétlenül szükség van a könyvtári tájékoztató és felvilágosító tevékenység fogalmának tisztázására.

A tájékoztató tevékenység fogalmának kialakulása és alkalmazása

A tájékoztatás – más szóval információs tevékenység – szorosan kapcsolódik az információ fogalmához. Mint elnevezés később került könyvtári vonatkozásban a köztudatba, mint a dokumentáció. A könyvtárban a már hagyományosan ismert felvilágosító tevékenységhez kapcsolódott, illetve az szolgált a specifikus könyvtári tájékoztatás kiindulási alapjául. A különböző fogalmi megközelítések eredményeként három meghatározás jött létre:

a felvilágosító és tájékoztató tevékenység mint azonos fogalmak,

a felvilágosítás mint a tájékoztatásnak alárendelt fogalom,

a felvilágosítás és tájékoztatás mint önálló fogalmak.

A felvilágosító és tájékoztató tevékenység mint azonos fogalmak

A hagyományos könyvtári felvilágosító tevékenységből kiindulva, de a tájékoztatás új fogalmát is bevezetve, egyes könyvtárak és könyvtartudományi szakemberek a két kifejezést szinonimának tartják. Úgy vélik, hogy a könyvtáros, aki „felvilágosítást ad”, ugyanazt teszi, mint aki „információt ad”. Az „információ” és a „felvilágosítás” ebben az értelmezésben tehát egymással helyettesíthető fogalom, s mint ilyen párhuzamosan, minden tartalmi megkülönböztetés nélkül használható.

A két fogalom összekeverése a német és a szovjet szakirodalomban egyaránt előfordul.

A felvilágosítás mint a tájékoztatásnak alárendelt fogalom

A gyakorlati tapasztalatok alapján más szakemberek a tájékoztató tevékenység alatt a specifikus feladatok egész sorát értik. Ezeknek csupán egyike a felvilágosítás. Példát erre az 1967-ben megjelent *Taschenbuch für Bibliothekare* (A könyvtáros kézikönyve) c. műből, valamint a Német Könyvtáros Szövetség 1966. évi erfurti közgyűlésének téziseiből hozhatnak fel. (Más kérdés, hogy mindkét dokumentum némi bizonytalanságot mutat a tájékoztató tevékenység feladatainak felsorolásában.)

MORGENSTERN szovjet könyvtartudományi szakember a korábbi elképzelésekkel szemben tovább fejleszti a könyvtári tájékoztató tevékenység tartalmi meghatározását. Bár fejtegetései még kiegészítésre szorulnak, a tájékoztatás és a felvilágosító munka fölé, illetve alárendelésében egyértelműen foglal állást. Vitába szállva több szakszótár meghatározásával, megállapítja, hogy a könyvtári tájékoztatás a könyvtárban található dokumentumokkal, a dokumentumokban található adatokkal, valamint az adatok, információk megszerzésének módjával kapcsolatos információk előkészítése és közvetítése.

Az 1. ábra a könyvtári tájékoztató tevékenységnek MORGENSTERN által összeállított sémáját mutatja be.

A felvilágosítás és tájékoztatás mint önálló fogalmak

Azok a szerzők, akik a tájékoztató és felvilágosító tevékenységet mint két különálló és önálló fogalmat határozzák meg, ismérvként a tájékoztatás aktív voltát

1. ábra A könyvtári tájékoztató tevékenység sémája Morgenstern szerint

hangsúlyozzák a felvilágosítás passzív voltával szemben. Véleményük szerint a felvilágosítás mindig feltett kérdésre, kérésre válaszol. A tájékoztatás viszont a könyvtár, a könyvtáros vagy a tájékoztatási szerv kezdeményezéséből indul ki.

A fogalmak egyértelmű tisztázása érdekében a gyakorlati tapasztalatok, a tájékoztatástudomány elméleti felismerései és a könyvtártudomány néhány eredménye segítségével meg kell kísérelni a könyvtári tájékoztató tevékenység lényegének olyan megfogalmazását, amely egyben a felvilágosító tevékenység egyértelmű körülírására is lehetőséget kínál.

A tájékoztató és felvilágosító tevékenység jelentéstartalma

Az a tény, hogy a felvilágosító tevékenység kiváltásához a felhasználó kérésére, kérdésére van szükség, olyan kapcsolat- és függőségi szintet hoz létre, mely meghatározza a tevékenység tartalmát, formáját és terjedelmét.

A tevékenységet esetenként változó, egyéni és szubjektív szempontok, vagyis a felhasználó lélektani és szociológiai tényezői befolyásolják, mindez szűk korlá-

tok közé szorítja a felvilágosítást nyújtó könyvtáros önálló, aktív cselekvését. A felvilágosító tevékenység tehát a felhasználó kérdése által kiváltott akció és reakció. Célja a konkrét kérdés lehető legteljesebb és legpontosabb megválaszolása a rendelkezésre álló információs források és eszközök segítségével. Ezek a speciális feltételek megfelelő módszerek, szervezeti formák és eszközök kialakításához vezetnek.

Ezzel szemben a tájékoztató tevékenységet kiváltó tényező nem egyénileg, szubjektíven motivált és nem közvetlenül, konkrétan adott. A tevékenységhez az indítékot a társadalmi szükségletek és a meglévő információs igények szolgáltatják. Ennek nem mond ellent az sem, hogy a tevékenység – elsősorban az információterjesztés – ésszerűsítése érdekében létrehozták a megbízson alapuló információszolgáltatás formáját. Ez a forma nem korlátozza sem az aktivitást, sem a kezdeményező-készséget.

Tájékoztató tevékenység alatt általában új tudományos, műszaki és gazdasági ismereteknek, tényeknek, módszereknek és tapasztalatoknak az érdekeltek számára kedvező formában, erre alkalmas, megfelelően előkészített anyagokból, tárból vagy eredeti információs forrásokból történő közvetítését értjük.

A kétféle tevékenység tartalma minden könyvtártípusnál azonos, a különbség a lehetőségekben és szükségletekben valamint a mennyiségben és minőségben található. Az egyértelmű tartalmi meghatározást a 2. és a 3. ábra szemlélteti.

A könyvtári felvilágosító tevékenység egyértelműen a könyvtárhasználathoz kötődik, a tájékoztatásnak csak közvetett kapcsolata van a könyvtár használatával. A két tevékenység határai néha elmosódnak. Valamely tárgykörben adott felvilágosítás akkor pl. már a tájékoztatásba megy át, ha az egyszerinek indult szolgáltatás történetesen más felhasználó csoportok számára is hasznos, illetve ekként szélesebb körű terjesztésére kerül sor.

FELVILÁGOSÍTÓ TEVÉKENYSÉG

Általános felvilágosítás	Speciális felvilágosítás
Felvilágosítás az épületben való eligazodáshoz Tudnivalók a használat formáiról és berendezéseiről Felvilágosítás a katalógusok, a szabadpolc stb. használatához Felvilágosítás a lelőhelyekről	Bibliográfiai felvilágosítás Felvilágosítás egyes tárgykörökben

2. ábra A könyvtári felvilágosító tevékenység sémája

TÁJÉKOZTATÓ TEVÉKENYSÉG

Irodalmi tájékoztatás	Folyóiratok tartalmi feltárása	Tájékoztató egyes tárgykörökben	Periodikus céltájékoztató. Szelektív információterjesztés
Irodalmi források nyilvántartása	Folyóiratok tartalmi feltárása	Tájékoztató egyes tárgykörökben	Periodikus céltájékoztató. Szelektív információterjesztés
Állományjegyzék Új beszerzések jegyzéke Irodalmi összeállítás Szakbibliográfiák Ajánló bibliográfiák Szemlék nyilvántartása Különböző bibliográfiai jegyzékek Folyóirat jegyzékek	Primer irodalom kiállítása Primer és/vagy szekunder irodalom ajánlása Primer irodalom vagy egyes részeinek körözése Primer/szekunder irodalom vagy egyes részeinek átadása	Referáló szolgáltatás Gyorsinformáció Dokumentációs szolgáltatások gyűjtése és feltárása Tájékoztató a folyóiratok tartalmáról (eredeti nyelven és/vagy fordítás formájában)	Faktografikus gyorstájékoztató Tárgyszógyűjtemények Kongresszusi naptár Rendezvény-naptárak Periodikus céltájékoztató

3. ábra A könyvtári tájékoztató tevékenység sémája

A tájékoztató tevékenységnek a 3. ábrán feltüntetett formái nem merítik ki az összes lehetőséget, és előfordulhat, hogy a formák is keverednek benne. Rendszerbe foglalásuk nem is olyan egyszerű, mint amilyennek látszik. Így pl. a vezetői tájékoztatás a szakirodalmi tájékoztatáshoz és a tárgyköri tájékoztatáshoz egyaránt besorolható. Hasonló a helyzet az ún. aktív tájékoztatásban is, amely olyan folyamatokat foglal magába, mint pl. az annotált bibliográfiai jegyzék, az időszéri kérdésekhez készített címjegyzék, folyóiratcikk vagy tartalomjegyzék fordítások kiküldése stb.

A séma egyes csoportjainak kialakítása a gyakorlati eredmények és az elméleti megfontolások alapján történt. A periodikus szelektív tájékoztatás külön csoportot alkot, mivel specifikus módszerei és a benne rejlő továbbfejlesztési lehetőségek különös követelményeket támasztanak a technológiai fejlesztéssel és a felhasználók oktatásával szemben.

Meg kell még jegyezni, hogy a könyvtárakban használatos „általános tájékoztatás” kifejezés, amely a könyvtárhasználatra vonatkozó, benne való eligazodást megkönnyítő táblákra, piktogramokra stb. vonatkozik, nincs összefüggésben sem a könyvtári felvilágosítással, sem a tájékoztatással.

A fogalmak vizsgálata és meghatározása megkönnyíti az elmélet és gyakorlat által felvetett kérdések és összefüggések megértését. Ezek a meghatározások azonban nem tekinthetők örökérvényűeknek, hiszen tartalmuk a társadalmi fejlődésnek és a gyakorlati tapasztalatok felhalmozódásának következtében állandóan változik. Viszont az sem tagadható, hogy a szóban forgó fogalmak tartalmának progresszív meghatározásai és újrahathatározásai ösztönözhetik a gyakorlat fejlődését.

/EWERT, G.: Einige Überlegungen zur bibliothekarischen Informationstätigkeit und Auskunftstätigkeit. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 93. köt. 3. sz. 1979. p. 103-110./

(Dezső Zsigmondné)

A tudományos folyóiratok használatának és előfizetési díjának vizsgálata a Soreq Könyvtárban

A Soreq Nuclear Research Centre (Yavne, Izrael) Könyvtára a tudományos folyóiratok előfizetésére állandóan növekvő összeget fordít. Míg az 1950-es évek végén a költségvetés 60%-a szolgálta ezt a célt, ma már több mint 85%-a. Egyre kisebb összeg marad a könyvek, kutatási jelentések és egyéb dokumentumok beszerzésére.

Ez elsősorban a folyóiratárak folytonos emelkedésének tulajdonítható, ami évenként legalább 15%. Ehhez járul még az izraeli font és az USA dollár viszonylatában beállott kedvezőtlen arányeltolódás. Ráadásul még a folyóiratok száma és terjedelme is tetemesen növekszik. Pl. a *Physical Review* 1960-ban még kb. 10 ezer oldalnyi terjedelemben jelent meg, és előfizetési ára 160 \$ volt. 1978-ban ugyanezeknek a folyóiratoknak már 4 sorozata látott napvilágot, mintegy 30 ezer oldalnyi terjedelemben és évi 720 \$-ért.

1977 első negyedévében a Könyvtár megvizsgálta az előfizetett tudományos folyóiratainak használatát és árát annak megállapítása céljából, hogy milyen mértékben van kihasználva a gyűjtemény, illetve hogy a költségvetés ilyen mértékű folyóiratbeszerzési megterhelése indokolt-e.

Az adatgyűjtés módszere

Első lépésként az előfizetett és cserébe kapott folyóiratok jegyzékét küldte meg a Könyvtár 125 olvasójának azzal a kéréssel, hogy jelölje meg rajta azokat a folyóiratokat, amelyeket rendszeresen használ, és beszerzésüket a jövőben is szükségesnek tartja.

Ezt követően – a tényleges használat ellenőrzésére – a kurrens folyóiratszámokat szelvényvel látták el és megkérték az olvasókat, hogy használatuk igazolására a szelvényt írják alá. A vizsgálat befejeztével a szelvényeket leszedték a folyóiratszámokról, majd a folyóiratok címe szerint betűrendbe rendezték őket, és megállapították a használók számát. Ha ugyanaz a használó ugyanannak a folyóiratnak több füzetét szignálta, csak egyszer vették számba.

A nem kurrens folyóiratok használatának vizsgálatával kapcsolatban más eljárást követtek. Az olvasókat arra kérték, hogy a vizsgálat időtartama alatt ezeket a folyóiratokat ne tegyék vissza a polcokra. Az asztalokon hagyott folyóiratokat tételenként megszámlálták, és az adataikat feljegyezték.

A másolatok iránti kérelmeket, valamint az egyéni és könyvtárközi kölcsönzési forgalmat ugyancsak felmérték.

A használat mértékének megállapításához, minden használatra egy-egy pontot adtak. A pontok száma alapján megkapták az egyes folyóiratok használati intenzitását, amiről részint betűrendes (1. táblázat), részint pedig a kapott használati pontszámok csökkenő sorrendje szerinti jegyzéket (2. táblázat) készítettek.

Ez utóbbi jegyzéken szerepel a „költség/használat” mutatója is, amit úgy kaptak meg, hogy az egyes folyóiratok 1976. évi előfizetési díjának 1/4 részét elosztották a folyóiraatra eső használat gyakoriságának pontszámával.